

O JILJOVĚ (A NEVDANOVĚ) JEŠTĚ JEDNOU

Jaroslav Panáček

Vlastivědné muzeum a galerie v České Lípě, náměstí Osvobození 297, 470 01 Česká Lípa; panacek@muzeumcl.cz

Před pětačtyřiceti lety popsal V. J. Sedlák v článku s názvem O Jiljově známém a neznámém putování historika Augusta Sedláčka naším regionem. Hlavním tématem textu však nebyly Sedláčkovy cesty, ale popis a historie lokality známé pod německým jménem Veilchenburg, což je romanticky upravený pískovcový suk podoby věžovité tvrze nedaleko Sádek u Holan pod tzv. Vříseckou oborou. Autor tehdy ještě uvažoval o jejím středověkém využití, ačkoliv připouštěl romantické úpravy skály na domnělém tvrzišti.^{1/} Několik let poté již bylo spojení lokality se jménem Jiljov, známým z písemných pramenů 14.–17. století, jednoznačně odmítnuto,^{2/} a tak tomu zůstává i nadále. Stále však zůstává nedořešena otázka skutečné lokalizace Jiljova, známého pouze z predikátů. Přestože bylo před dvaceti lety jeho umístění do okolí Holan odmítnuto,^{3/} ukazuje se, že pochybnosti přetrvávají.

Lokalita Veilchenburg

Již od konce 19. století,^{4/} pravděpodobně již dříve, bylo známo jméno Veilchenburg (česky Fialkový hrad) pro skálu obtékanou potokem jižně od Sádek (něm. Fischbehälter) 0,8 km východně od Holan. Lokalitu tvoří skalní suk upravený do podoby věžovité tvrze a ležící na oválném „tvrzišti“ obklopeném mělkým a širokým příkopem. Na základě nepřesvědčivé romantické etymologie spojil A. Sedláček^{5/} lokalitu se jménem Jiljov, známým z písemných pramenů. Archeologický výzkum Okresního vlastivědného muzea v České Lípě v roce 1970 na předpokládaném tvrzišti potvrdil, že žádné středověké panské sídlo zde nikdy nestávalo a že se jedná pouze o romanticky upravenou skálu tvořící součást krajinných úprav okolí Nového Zámku majitelem panství Vincencem Karlem Kounicem po roce 1820. Nálezy z výzkumu na lokalitě Veilchenburg podporují svou kvalitou i kvantitou výše uvedený názor. Jsou dnes uloženy ve Vlastivědném muzeu a galerii v České Lípě pod inv. č. 68–213.^{6/} Je ovšem s podivem, že autor hesla Jiljov v kompendiu panských sídel severních Čech z roku 1984, tedy dlouho po archeologickém výzkumu i po Sedlákově článku, popisuje lokalitu zcela jednoznačně jako středověké panské sídlo a o romantických úpravách skály se ani nezmiňuje.^{7/}

Rod nižší šlechty z Jiljova

Jako první se po Jiljově psal v roce 1388 Hrdoň ze Všetat, jinak z Jiljova (*Hrdonius de Wsetat alias de Gilgiewa*), který svědčil před soudem desk zemských ve sporu Petra z Dubnice o dědictví v Niměřicích nedaleko Mladé Boleslavi.^{8/} Znovu se pak vyskytuje v roce 1391 spolu s Hynkem z Dolan, jinak řečeným z Jiljova (*Hinco de Dolan alias dictus de Gilgowa*), ve sporech o platy z Niměřic a dědictví v Horkách.^{9/} Nepochybně též Hynek z Dolan se v roce 1417 označuje „*et de Wetky*“ (asi z Vetlé).^{10/} Když roku 1421 postupoval Jindřich Haras svůj statek Bosyně, svědčili při tom Hynek z Liliova seděním v Oslovicích a Vaněk Vyšata z Liliova seděním v Hostíkovicích.^{11/}

Od roku 1429 se pak objevují Holanové z Jiljova. Na listině Jana Košíka z Lomnice z roku 1429 je svědkem Hanuš Holan z Jiljova (*Hanuss Holan z Gilgiewa*)^{12/} a v roce 1454

1/ Sedlák 1977, s. 211–214.

2/ Panáček 1986, s. 109–110, a poté ještě několikrát, např. Gabriel - Panáček 2000, s. 17, 161–162.

3/ Gabriel - Panáček 2000, s. 161.

4/ Hantschel 1894, s. 417–418.

5/ Sedláček poprvé ještě neurčitě v roce 1897 do okolí Holan (heslo Holan z Jiljova v OSN 1897, s. 482), poté Sedláček 1908, s. 370 a nakonec i Sedláček 1923, s. 262–263.

6/ Gabriel 1985.

7/ Anděl a kol. 1984, s. 183.

8/ RTB I, s. 516.

9/ AČ. 31, s. 68–70, č. 97.

10/ RTB II, s. 135.

11/ Archiv Třeboňský (dle Sedláček 1923, s. 263).

12/ AČ. 1, s. 412, č. 33; AČ. 36, s. 77, č. 71.

se připomíná asi tentýž Hanuš z Jiljova či jeho syn.^{13/} O sto let později, v roce 1542 je svědkem na listině Kateřiny z Hrádku Jan Holan z Jiljova.^{14/} Téhož roku pak Jan, Václav a Jindřich Holanové z Jiljova přiznali se i na místě Šebestiána a Jiříka, mladších bratří, že drží tvrz Kostelec^{15/} po otci Zikmundovi a předcích svých.^{16/} Ještě roku 1600 se připomíná Karel Holan z Jiljova a na Sluhách.^{17/} To jsou pouze ty nejznámější prameny, neboť pro období od roku 1429 až do roku 1623 uvádějí záznamy v Kartotékách Augusta Sedláčka přes 30 zpráv o členech tohoto rodu.^{18/} Torzovitost a nahodilost pramenů o rodu z Jiljova a Holanů z Jiljova nicméně neumožňuje sestavit jejich genealogii.

Nás zajímá v minulosti tohoto rodu především období konce 14. a začátku 15. století. Jak vyplývá z uvedeného přehledu, jméno Jiljov se vyskytuje v pramenech v tomto období pouze jako predikát různých osob, které současně užívají přídomků „z Dolan, z Nevdanova, ze Všetat“ (či z neznámé Vetky, snad Vettlé, viz dále) a sedí na Oslovicích, Hostkovicích či Dolanech, potažmo i v Mnichově. Sídlo ani ves Jiljov není v pramenech nikdy uvedeno.

Z uvedených lokalit (s výjimkou Všetat a Vettlé) se všechny nalézají v okolí Holan. Pozornost však budí Nevdanov, ne zcela spolehlivě ztotožněný s Nedamovem u Dubé, poněkud od Holan vzdáleným. Zdá se, že tato identifikace nebyla správná. Souvislost Nevdanova s osobami písíci se po Jiljově je však nezpochybnitelná a proto je třeba se Nevdanovu věnovat poněkud blíže.

Lokalizace Nevdanova

Jméno Nevdanov (někdy též Nebdanov) se vyskytuje v závěru 14. století na několika listinách jako přídomek jakéhosi Hynka. Nejprve svědčil v letech 1388–1391 jako „*Hinco de Newdanow*“ spolu s farářem Mikulášem z Mimoně ve sporu o dědictví v Horkách a platy v Niměřicích (Velké Horky a Niměřice jz. od Mladé Boleslavi).^{19/} Spolu s nimi jsou zde ještě jmenováni již výše uvedení „*Hinco de Dolan alias dictus de Gilgowa*“ a „*Hrdonius de Wsetat alias de Gilgiewa*“. V roce 1389 je na dvou listinách, datovaných téhož dne 17. listopadu, uveden „*validus Hinco de Nebdanow*“ jako svědek Hynka Berky Hohnsteinského, pána na Lipém, který se vzdal ročních platů v Písečné, Stráži a Bořetíně pro nadání hlavního oltáře nově zřízené kaple sv. Kříže na předměstí a nově založené kaple Panny Marie za hradbami.^{20/} Přídavné jméno „*validus*“ (silný, mocný) se ve středověké nobilitologii pojilo s termínem panoše (lat. *cliens*, *armiger*) a označovalo tedy osobu ve služebním poměru k pánu (tj. vyšší šlechtě).^{21/} Je tedy pravděpodobné, že Hynek z Nevdanova byl v manském poměru k Hynku Berkovi Hohnsteinskému na Lipém. Kromě toho o Hynkovi víme, že téhož roku 1389 koupil dům č. 900 v Jindřišské ulici na Novém Městě pražském a v roce 1391 vedlejší dům č. 899 spolu s bratrem Heršem (Hersso), jemuž jej o rok později odstoupil.^{22/} Poslední známá zpráva o něm je z roku 1397, kdy Hynek řečený z Nebdanova seděním v Mnichově (*Hinco dictus de Nebdanow residens in Mnychow*) svědčil opět na listině téhož Hynka Berky Hohnsteinského, který městu Lipému prodal platy v Dobranově za účelem stavby, opravy a výzdoby farního kostela.^{23/} Úplně poslední zpráva o Nevdanově z předhusitské doby pochází z roku 1406, kdy jakýsi „*Petrus dictus Welfl de Warnsdorf, residens in Newdanowye*“, tedy seděním v Nevdanově, prodával roční plat 6 kop gr. na svém dědictví v Nevdanově bakaláři Šimonovi ze Žatce. Jako ručitelé byli uvedeni Václav z Dubé a Zakšína a „*Hynco de Wetly, residens in Dolanech*“ (výše zmíněný k roku 1417).^{24/} Ještě dodejme, že střídání hlásek *b* a *v* (resp. *w*) ve jménu Nevdanova není nic ojedinělého, neboť hlásky *b* a *v* jsou artikulačně velmi podobné, a proto se v minulosti navzájem často zaměňovaly.^{25/}

13/ DD. 16/68.

14/ Vavroušková 1941, s. 199, č. 481.

15/ Tvrz Kostelec stávala v Tupadlech u Liběchova na místě, kde stojí nedokončený Veithův Slavin (Sedláček 1923, s. 438).

16/ DZV. 250 A 28

17/ Haas 1939, s. 42.

18/ www.augustsedlacek.cz; heslo Jiljov.

19/ RTB I, s. 516; AČ. 31, s. 68–70, č. 97.

20/ LE III, s. 318, č. 463, s. 319, č. 464; též RBMV I/3, s. 656, č. 2680, s. 657, č. 2682.

21/ Holeček 1979, s. 96–99. Otázka však není definitivně rozhodnuta. Se soudem, že pojmy *cliens* a *armiger* byly na sklonku předhusitského období vyhrazeny panským služebníkům, nesouhlasí např. R. Šimůnek (2000, s. 178, pozn. 11).

22/ Tomek 1870, s. 193, č. 899, 900.

23/ SOKA Česká Lípa, AM Česká Lípa, inv. č. 2367, opis ve sbírce elenchů.

24/ SOA Třeboň, *Soupis rukopisů v Třeboňu a v Českém Krumlově*, s. 251, *Rukopis sign. C2, fol. 89 [staré fol. 45b]*. Tento pramen uvádí také A. Profous (1951, s. 188) jako „Sedl. z A. třeboň.“, ale s mylným datem 1416. Tento omyl však padá na vrub A. Sedláčka, neboť chybné datum 13. června 1416 nalezneme již v jeho kartotéce (www.augustsedlacek.cz; heslo Nevdanov), z níž A. Profous pro své dílo o místních jménech čerpal.

25/ Za konzultaci k problému děkuji PhDr. Pavlu Štěpánovi, PhD. z Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky.

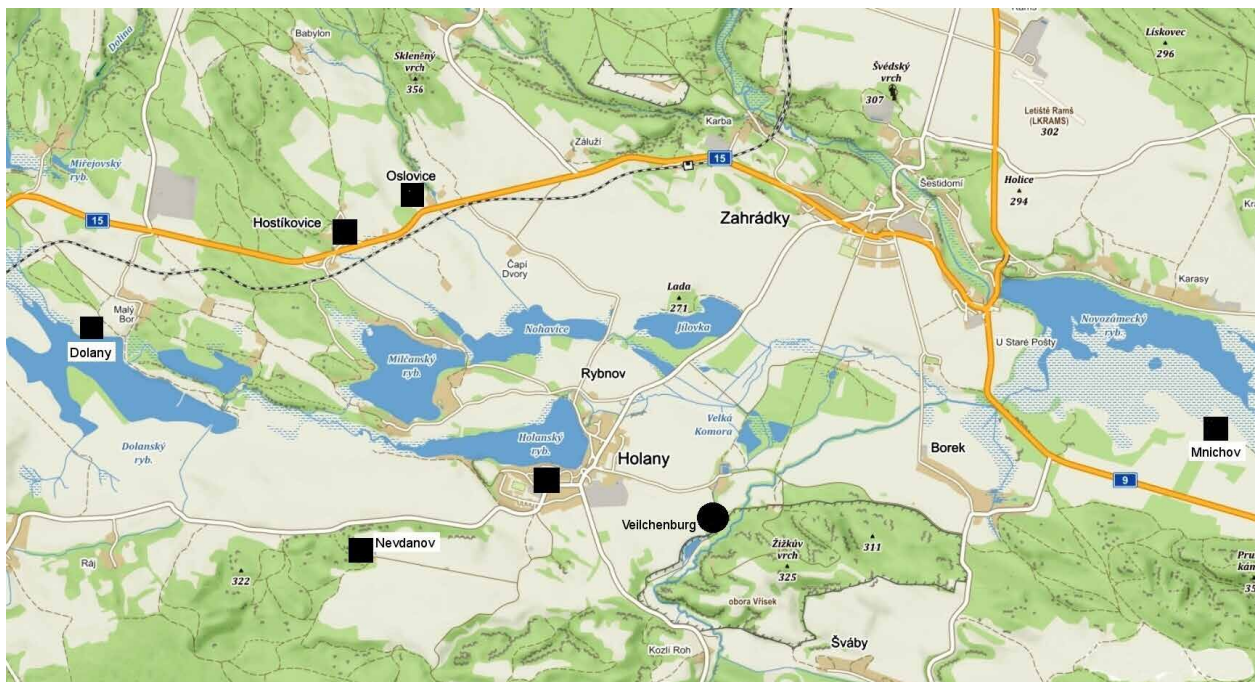
26/ Šimák 1938, s. 767.

27/ Profous 1951, s. 188; z jeho díla bylo citováno s uvedením pouze jednoho Nedamova v Vojtišková a kol. 1978, s. 78.

28/ Janeba - Koudela 1966, s. 165; Panáček 2000, s. 44, č. 63.

29/ Panáček 2019, s. 11.

30/ RTB I, s. 596.

Obr. 1. Pojednávané lokality v okolí Holan (kresba autor).

Lokalizaci Nevdanova se žádný z historiků nezabýval. Dnes také žádný Nevdanov v Čechách neznáme, ale existují, resp. existovaly, dvě lokality se jménem Nedamov, obě na Českolipsku: Nedamov východně od Dubé a dnes zaniklý dvůr Nedamov (dříve zaniklá ves) jihozápadně od Holan. Přestože jsou některé výše uvedené prameny o Nevdanově obsaženy na lístcích Kartoték A. Sedláčka, v žádné ze svých prací (Hrady, Místopisný slovník, hesla v Ottově slovníku naučném, atd.) náš velký historik o něm nepojednal. Jedinou výjimkou mezi historiky byl J. V. Šimák ve své práci o středověké kolonizaci. Sice přímo Nevdanov nelokalizoval, ale zmínku o něm uvedl s citací příslušných pramenů hned za informacemi o dvoru Lov (u Březinky u Dubé): „Na *Nevdanově* přebývá r. 1388–91 Hynek z Nevdanova jinak z Dolan j. z Jiljova.“^{26/} Naprosto zmatečně se toho ovšem chopil A. Profous, který oba uvedené Nedamovy spojil v jedno heslo.^{27/} Ačkoliv jsou od sebe obě lokality vzdáleny vzdušnou čarou více než 10 km, nazval je „obec ve dvou dílech“. Dělí je však nejenom vzdálenost, ale i příslušnost k různým dominiím: Nedamov u Dubé patřil k panství Nový Berštejn, Nedamov u Holan před svým zánikem k panství Nový Zámek. O to nesmyslnější je Profousovo spojení pramenů pro obě lokality včetně zmínek o Hynkovi z Nevdanova!

Ohlas Šimákova opatrného lokalizování a Profousovy kombinace přinesla pouze popularizační publikace o místních jménech v Severočeském kraji a spojení Hynka z Nevdanova s Nedamovem u Dubé se objevilo i v novější pramenné edici, kde byly listiny o Hynkovi publikovány.^{28/} Z Profousem publikované kombinace pramenů pro obě lokality je však zcela jasně zřejmé, ke kterému Nedamovu by mohl Hynek z Nevdanova patřit. Přitom nutno zohlednit také fakt, že při dělení synů Jindřicha Berky z Dubé v roce 1402, kdy Jindřich Berka Hlaváč obdržel od otce území pozdějšího Berštejnského panství,^{29/} není Nedamov jmenován. Je zde uvedena řada lokalit v těsném okolí dnešního Nedamova, tj. Malá Březinka (dnešní dvůr Březinka), Velká Březinka (na místě dnešní Panské Vsi), Lov (zaniklý poplužní dvůr nedaleko dvora Březinka), ves Horky a dva mlýny pod Březinkou (patrně Frauenmühle a Schwarzmühle), jenom Nedamov zde není.^{30/}

Po období středověku končícím zprávou o Nevdanově z roku 1406 následuje první doklad pro Nedamov u Dubé až po téměř stopadesáti letech, totiž v popisu Berštejnského panství z roku 1553: „*we wsy nedamowie*“.^{31/}

Možnost spojení zpráv o Hynkovi z Nevdanova s Nedamovem u Holan byla nadhozena již dříve, byť bez jakéhokoliv zdůvodnění.^{32/} V případě Nedamova u Holan je sice časový rozdíl mezi poslední zprávou o Nevdanově (1406) a následující zprávou o zaniklé vsi pouze o málo nižší, ale je zde podstatný rozdíl. Následující zpráva totiž uvádí shodné znění jména, tedy Ne-v-danov. Pro Nedamov u Holan, na jehož místě ležela zaniklá ves Nevdanov, počínají písemné prameny popisem Rybnovského panství z roku 1543: „*wsy Newdanowa pusté*“.^{33/} Další prameny téměř stejného znění z let 1546–1575 následují^{34/} a poté i zápis v urbáři Novozámeckého panství z roku 1619,^{35/} nepochybně týž jako v urbáři z roku 1579, který dnes neexistuje.^{36/} Přípis v urbáři z roku 1619 také dokládá kontinuitu zaniklé vesnice a poplužního dvora. Shodné znění jména zaniklé vsi nás tak nenechává na pochybách, kde sídlo Hynka z Nevdanova leželo! Jenom dodejme, že na místě zaniklé vsi Nevdanova u Holan stával pak hospodářský dvůr, který dostal poněmčené jméno Nedam a patřil od roku 1632 hejtmanovi Novozámeckého panství Baltasarů Kühnelovi, nobilitovanému v roce 1637 jako „*Balthasar Leopold von Kühnel auf Nedamov*“.^{37/}

Lokalizace Jiljova

Přestože se v otázce lokalizace panského sídla A. Sedláček mýlil, zdá se pravděpodobné, že nějaké sídlo Jiljov, ať již v podobě tvrze, sídelního dvora či pouhé vesnice, bychom mohli hledat někde v okolí Holan. Nasvědčovalo by tomu již zmíněné spojení osob s predikátem „z Jiljova“ s lokalitami ležícími v blízkém okolí Holan (Dolany, Oslovice, Hostíkovice, Nevdanov, Mnichov). Všechny jsou soustředěny v úzkém pruhu povodí Bobřího potoka od Dolan na západě po Mnichov na východě (obr. 1). Dalšími indiciemi je úzké spojení Hynka z Nevdanova (u Holan) s rodem z Jiljova, možná dokonce příbuzenské vazby, i jeho služební poměr k rodu Berků z Dubé. V neposlední řadě je také jistým vodítkem příjím rodu Holanů z Jiljova, známého od 15. do 17. století, které nepochybně navozuje možnou souvislost s městečkem Holany.

PRAMENY

Historický ústav Akademie věd ČR, Praha

Kartotéky A. Sedláčka, přístupné na: www.augustsedlacek.cz

Národní archiv (NA) Praha

Desky dvorské království Českého (DD)

Desky zemské větší království Českého (DZV)

Stará manipulace (SM) Praha

Státní oblastní archiv (SOA) Litoměřice, pobočka Děčín

Velkostatek (Vs) Česká Lípa - Nový Zámek,
k. 87, Urbář panství Nový Zámek, IV. díl

Státní oblastní archiv (SOA) Třeboň

Soupis rukopisů v Třeboni a v Českém Krumlově 1369–1860,
s. 251, Rukopis č. 57, sign. C2

Státní okresní archiv (SOKA) Česká Lípa

Archiv města (AM) Česká Lípa,
inv. č. 2367, Sběrka elenchů

31/ NA Praha, DZV. 10 K 23.

32/ Randus - Dostál 1994, s. 358–359.

33/ NA Praha, DZV. 250 E 22v.

34/ NA Praha, DD. 64/200C, DD. 52/161, DZV. 18 M 24v; SM, C215/W8.

35/ SOA Litoměřice, pob. Děčín, Vs Česká Lípa - Nový Zámek, k. 87, Urbář panství Nový Zámek, IV. díl, s. 88–89 (zápis osady přeškrtnán).

36/ Registra panství Lipského a Novozámeckého z roku 1579 publikoval na pokračování J. V. Šimák v časopise *Bezděz v letech 1937–1938*. Edice bohužel zůstala nedokončena, takže *Nevdanov* zde již není. Originál urbáře, který měl J. V. Šimák k publikování zapůjčen z archivu Novozámeckého panství, je dnes bohužel nezvěstný.

37/ Panáček 2017.

EDICE PRAMENŮ

- AČ: Archiv český čili staré písemné památky české i moravské z archivův domácích i cizích 1. (ed. F. Palacký), Praha 1840; 31. (První kniha provolací desk dvorských z let 1380–1394; ed. G. Friedrich), Praha 1921; 36. (Třetí kniha provolací desk dvorských z let 1411–1448; ed. G. Friedrich), Praha 1941.
- Haas, A. 1939: Parisova sbírka. Český zemský archiv I, Praha.
- LE: Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV., III. (ed. C. Borový), Pragae 1879.
- RBMV: Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai IV. Tomus I. Fontes Archivi capituli metropolitani eccl. Pragensis (ed. V. Jenšovská) I/3, Pragae 1974.
- RTB: Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consumptarum I. (ed. Emler), Pragae 1870; II (ed. J. Emler), Pragae 1872.
- Tomek, V. V. 1870: Základy starého místopisu Pražského II. Nové město Pražské, Praha.
- Vavroušková, A. 1941: Desky zemské království Českého. Kvaterny trhové. Kvaterny trhový běžný černý od léta 1541–1542 (Desky zemské větší č. 1), Praha.

LITERATURA

- Anděl, R. a kol. 1984: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku III. Severní Čechy, Praha.
- Gabriel, F. 1985: Nálezová zpráva čj. 4092/85 (strojopis v Archeologickém ústavu AV ČR), Praha.
- Gabriel, F. - Panáček, J. 2000: Hrady okresu Česká Lípa, Praha.
- Hantschel, F. 1894: Nordböhmischer Touristen-Führer, Leipa i. B. (1. vydání).
- Holeček, J. 1979: Příspěvky k metodologickým aspektům výzkumu české šlechty v období husitské revoluce (Marxistická nobilitologie, její metody a techniky), In: Ústecký sborník historický 1979, s. 83–106.
- Janeba, J. - Koudela, B. 1966: Místní jména v Severočeském kraji, Ústí nad Labem.
- OSN 1897: Ottův slovník naučný XI (He–Hy), Praha.
- Panáček, J. 1986: Zaniklé osady na novozámeckém panství. Onomastický zpravodaj ČSAV XXVII, s. 108–120.
- Panáček, J. 2000: Regesta Lippensia. Anotovaná edice pramenů k dějinám České Lípy do roku 1437, Česká Lípa.
- Panáček, J. 2017: Novozámecký hejtman Baltasar Kühnel na Nedamově, Bezděz 26, s. 223–237.
- Panáček, J. 2019: První velké dělení Berků z Dubé v letech 1391–1402, Bezděz 28, s. 5–25.
- Profous, A. 1951: Místní jména v Čechách, jejich vznik, původní význam a změny. Díl III, Praha.
- Randus, P. - Dostál, M. 1994: Nález opevněné lokality u Dubé na katastru obce Korce, Castellologica bohemia 4. s. 355–362.
- Sedláček, A. 1908: Místopisný slovník historický království Českého, Praha.
- Sedláček, A. 1923: Hrady, zámky a tvrze Království Českého XIV. Litoměřicko a Žatecko, Praha.
- Sedlák, V. J. 1977: O Jiljově známém i neznámém, In: Z minulosti Děčína a Českolipska III, s. 209–215.
- Šimák, J. V. 1938: Středověká kolonizace v zemích českých, České dějiny 1-5, Praha.
- Šimůnek, R. 2000: Terminologie služebných vztahů v pozdně středověkých Čechách, Mediaevalia historica Bohemica 7, s. 175–190.
- Vojtíšková, M. a kol. 1978: Osídlení českolipského okresu ve světle archivních dokladů, Česká Lípa.

ABBILDUNG

Abb. 1. Behandelte Lokalitäten in der Umgebung von Holany (Zeichnung Autor).

Übersetzt von Petra Sochová